

Siv Ringdal lar leseren oppleve tapte tider og rom.

Fortida forteller

Etnolog **SIV RINGDAL** i samtale med Bår Stenvik
Foto: Erik Norrud

Den seneste boken til Siv Ringdal¹, *På høye hæler i Amerika*, ble nylig nominert til Sørlandets litteraturpris 2019. Boka er basert på det etnologiske doktorgradsarbeidet til Ringdal, og forteller historien om hvordan unge kvinner fra Agder utvandret til New York etter andre verdenskrig. De kom fra et pietistisk, nøkternt bygdemiljø til storbyens farer og muligheter, der de kastet av seg bygdedyret og omfavnet friheten ... eller var det sånn det var? Mer om det senere.

I dag er Ringdal førstekonservator ved Norsk Folkemuseum på Bygdøy i Oslo, der hun kombinerer forskning og formidling med ansvar for samlinger. Hennes område er norsk bygdekultur fra reformasjonen og fram til i dag, noe som både er variert og passer hennes interesser. Rundt tusenårsskiftet derimot, sto hun på randen av det ukjente. Hun hadde fullført et hovedfag i etnologi. Skulle hun gi seg i kast med en doktorgrad? Eller skulle hun utvandre fra det akademiske lokalsamfunnet på Blindern og finne seg en jobb? Eller satse på en mer usikker vei som frilanser og sette sin lit til tilfeldighetene?

– Det var ikke noe tilfeldig med det i det hele tatt. Jeg så på folk rundt meg at det er fort gjort å takke ja bare for å få noe forutsigbart og trygt, men bordet fanger. Når du er ung og nyutdannet, får du ikke de mest interessante og relevante jobbtillbudene. Jeg ville heller ta en sjanse. Jeg var i tjuårene og hadde ingen forpliktelser, og kunne tillate meg å jobbe mer med det jeg hadde oppdaget i hovedoppgaven, om hjemvendte amerikautvandrere på Lista.

De folkene hun hadde intervjuet i oppgaven, var godt voksne, og den særegne norskamerikanske kulturen de hadde skapt på Sørlandet, var i ferd med å forsvinne. Tingene de hadde med seg hjem fra USA, ble kasta på søppelhaugen.

– Så det første jeg tenkte, var at jeg måtte lage en utstilling for å vise fram det jeg hadde oppdaget. Jeg fikk litt penger fra fylkeskommunen og Kulturrådet og flytta hjem på loftet til mor mi og begynte å samle ting og organisere. Samtidig begynte jeg å skrive en bok basert på hovedfagsoppgaven, og jobba med den et års tid der på loftet.

– Du har mye å vinne på å ikke bare være i akademia.

¹ Født 1973, førstekonservator ved Norsk Folkemuseum, ph.d. i etnologi fra Universitetet i Oslo. Har utgitt bøkene *På høye hæler i Amerika – Unge Agder-kvinner i etterkrigsårenes New York* (Pax, 2018), *Lapskaus Boulevard (Golden Slippers, 2007)* og *Det amerikanske Lista – Med 110 volt i huset* (Pax, 2002/2017).

Ringdal vektlegger den kompetansen hun bygget seg opp gjennom erfaringene som frilans prosjektleder og forfatter, både innen formidling og prosjektstyring.

– Jeg kunne sikkert gått rett inn i en doktorgrad, men jeg er glad jeg hadde en lang pause. Du har mye å vinne på å ikke bare være i akademia, men også å komme deg ut og jobbe med andre typer folk. Særlig i mitt fag er det helt essensielt hvordan andre oppfatter det du prøver å formidle.

Hun forteller at hun har lært mye av å skrive populærvitenskapelig. Hvordan man kan si vanskelige ting på en lett måte og bruke et ujalte språk, uten masse fremmedord og innskutte bisetninger.

– Jeg tenker ofte «*Må jeg bruke dette ordet, eller kan jeg få fram poenget selv om jeg bytter det ut med noe enklere?*»

– Hjelper det at du som etnolog stadig er nødt til å intervju ikke-akademikere i arbeidet?

– Ja, du får ørene opp for hvordan de ville forklart eller forstått. Det ligger i etnologien å jobbe empirinært, for så å prøve å forstå og sette ting inn i en større sammenheng.

– Det viser seg også i alle de konkrete eksemplene i bøkene dine?

– Jeg begynner alltid med noe konkret, for eksempel i *På høye hæler ...* Der starter jeg med Kari, som forteller om hvordan hun ankom USA med båten og sto på pir 42, kjente varmen og svetten og følte seg «out of place». Jeg går tett på den erfaringen fordi det er noe allmenmenneskelig. Noe som også kan skje om du er i en ny jobb og kommer i kantina for første gang. Det er noe leseren kan kjenne igjen.

– Så eksemplet er både noe historisk konkret og noe allment?

– Ja, det er både en empiri og en inngang. Det er ikke akkurat noe jeg bruker for å underbygge en påstand eller teori, da bruker jeg gjerne en rekke intervjusitater. De konkrete scenene har som viktigste funksjon å føre folk inn. Der prøver jeg ikke så mye å bevise en teori, som å vise hvilke kulturhistoriske rom disse kvinnene beveget seg gjennom.

I boka beskriver Ringdal hvordan kvinnene som utvandret til USA etter krigen, kom fra et sørlandsmiljø der kortspill, dansing og kino ble ansett som syndig. Da de ankom New York, så mange av dem mørkhudete mennesker for første gang i sitt liv. De kunne kjøpe ferdigklær og bruke moderne husholdningsmaskiner.

– Opplevelsen deres må ha vært som å komme til en fremmed planet, eller som å reise til framtida?

– Ja, og jeg vil åpne de rommene og den opplevelsen opp for leseren.

Den som leser Ringdals bok, assosierer fort til innvandrergupper i Norge i dag som også kommer fra strengere religiøse kulturer, og som i likhet med de norske immigrantere i New York ofte skaper sitt eget miljø i det nye landet.

– Var du ikke selv fristet til å trekke noen slike linjer?

– Jo, og jeg har tenkt at jeg burde skrive noen kronikker om det. For eksempel om hvordan de norske jentene ofte fikk seg husposter i New York i 1950-årene, og hvordan det kan minne om au-pair-kulturen i

■ Flere akademikere burde ta seg en pause og forfølge egne prosjekter, mener Siv Ringdal.

Norge i dag. Selv om jeg ikke kommenterer det i boka, mener jeg absolutt at man kan lære av og relatere til mye av dette i dag.

– Gjorde noen av informantene dine selv slike koblinger?

– Nei, men flere kommenterte at de kunne vandre rett inn i det amerikanske samfunnet, og til og med få seg en kontorjobb etter en stund. Mens amerikanere med en annen hudfarge ikke hadde samme muligheter selv om de hadde bodd der hele livet. De opplevde at de fikk visse privilegier på grunn av hudfargen, men det var forskjellig hvordan de reflekterte. Noen syntes det var vanskelig, andre syntes det var gjevt at nordmenn hadde et godt rykte som arbeidsomme og flittige, og så ikke at det også var knyttet til andre strukturer i samfunnet.

– Hvordan var det å snakke med dem om det?

– Som etnolog kommer du hjem til folk og blir bydd på kaffe. Jeg skal ta vare på dem, samtidig som jeg skal ta vare på min integritet som forsker. Da må jeg klare å forstå og framstille hvordan de selv opplevde og tolket sine livshendelser, samtidig som jeg må stille meg utenfor og se det i en kulturhistorisk sammenheng. Jeg syntes først at det var vanskelig når de kom med veldig vurderende utsagn om andre nasjonaliteter og etniske grupper. Jøder var *sånn* og puertoricaneere var *sånn*. Men jeg skjønnte også at selve den *hvithetsproblematikken* var noe jeg måtte ta tak i.

– Du nevner i boka at de bevisst kledde seg på en måte de tenkte på som mindre vulgær enn stilen til italienske og puertoricanske kvinner, for å skille seg fra dem. Det var klær som en maktstrategi?

– Ja, og det må også dokumenteres, for å forstå hvordan de navigerte i det samfunnet. Det er litt ubehagelig – men viktig.

– I avisartiklene om boka blir dette ofte framstilt som en historie om kvinner som kom fra strenge kristne rammer til en kultur der de kunne uttrykke seg og leve fritt ...

– Ja, det er ofte den vinklingen som kommer. Inngangen min var jo også å undersøke i hvilken grad dette var et frigjøringsprosjekt. Til en viss grad tror jeg noen følte seg friere. Men de møtte også nye forventninger.

I boka viser både kildenes erfaringer og de mange eksemplene fra datidens reklame at forventninger om gudfryktighet ble byttet ut med påbud om slanke midjer, sminkebruk og hyppige kjøleskift.

– Jeg synes å se at du finner både disiplinering og frigjøring. Det er ikke et entydig svar. Og det er klart at når jeg ser det i dag, tenker jeg også på det i lys av klimakrise og forbruk. Her ser du hvordan folk hoppet inn og begjærte den forbrukskulturen som er blitt et kjempestort problem i dag.

– Når du gjør dine analyser av de kulturelle og sosiale kreftene, i hvor stor grad sjekker du om de kjenner seg igjen?

– Det gjorde jeg med alle, det var viktig for meg å ta det på et tidlig tidspunkt, så jeg kunne forholde meg til det. Jeg var for eksempel nervøs for det som gjaldt hvordan de så på seg selv i forhold til italienerne. Men det de fleste reagerte på, var at jeg hadde gjengitt hvordan de snakker på dialekt. Jeg tror noen av dem følte at de hørtes dumme ut. Så kommentarene man får tilbake, er helt andre enn dem man forventer.

– Forskning på «kvinneemner» som mote og kosmetikk har hatt lav status i akademia, merket du det i arbeidet ditt?

– Egentlig mest i reaksjonene til dem jeg forsker på. De trodde nok at jeg skulle spørre om penger, hardt arbeid, hvor de bodde og hvilke organisasjoner de var medlem i. Og så spurte jeg om undertøy, sminke og hvor ofte de dusjet.

Ringdal skildrer i boka kvinnes møte med en amerikansk renslighetskultur som var viktig for det kulturelle selvbildet. Den var også formet av aggressiv markedsføring av deodoranter og hygieneprodukter for kvinner, som utnyttet en skam ved svette og behåring som da var ukjent i Norge.

– Det var ei av dem som jeg intervjuet i USA som sa: «Du må ikke komme til Amerika og spørre meg om *det!*» De syntes nok det var overflatisk og litt flaut.

– Men den reaksjonen bekrefter kanskje nettopp at noe står på spill for dem med det temaet?

– Ja, her hadde de distansert seg fra vaskevannsfatet hjemme i Norge, og så kom jeg og ville snakke om det igjen!

Et annet vanskelig tema var seksualitet. Ringdal forteller at hun følte seg fram for å finne ut hvor komfortsonen deres gikk, så hun ikke skulle overkjøre dem. I boka forteller en av kvinnene som jobbet som hushjelp, at hun våknet om natten av at mannen i familien var inne på soverommet hennes. «Don't tell my wife!», sa han og hastet ut.

– Jeg håper jeg har fått fram litt av skyggesidene i boka, men det er klart det er masse mer, tenk deg for en makt de arbeidsgiverne hadde over dem som ikke kunne språket og ikke kjente kulturen. Og det er en slagside med metoden at det alltid vil være ting som ikke kommer fram i en sånn samtale. Jeg merket også at én vei inn i temaet var å spørre dem om *andre* kvinner levde det utsvevende livet. Etter at boka kom ut, har flere fortalt meg om «noen de kjenner til».

Det rikholdige bildematerialet i boka viser en annen skjevhet. På mange bilder har kvinnene kledd seg i fine kjoler, de står oppstilt i parker eller sitter på en bil.

■ Fysiske gjenstander kan være innganger til å forstå fortida, mener Siv Ringdal. For tida lager hun en utstilling på Norsk Folkemuseum basert på dette huset fra Jæren med tilhørende kildemateriale.

– Men det er en del steder man aldri får se bilder fra. Jeg blir kjempeglad hver gang jeg får tak i et «baksidebilde» – fra kjøkkenet eller arbeidsplassen, eller inne i en butikk. Et annet påfallende trekk, apropos kjønn, var at det var lett å finne bilder av kvinnene etter at de hadde giftet seg og mannen hadde kjøpt et dyrt fotoapparat. Men det er vanskelig å finne noen som viste livet deres mens de var single og jobbet og gikk på dans.

Ett av bildene i boka er hentet fra Norsk Folkemuseums samlinger, og viser to lattermilde jenter som driver tradisjonell taresamling på Lista i 1912.

– **Jeg synes det er et av de bildene som gjør fortida nær, du føler at det er en scene du kan ta del i, selv om det er hundre år siden?**

– Ja, bildet er tatt av Anders Beer Wilse, og finnes i samlingene våre. Så hang det også på veggen hos ei av de damene som jeg intervjuet, og så sa mannen hennes at, *ja, ho dama til høyre er mora mi!* Det er sånt som

gjør at jeg klør i fingrene, for fortsatt er det mulig å finne opplysninger om hvem disse menneskene var. De bildene kan lede oss inn i fortida og gi oss en bredere forståelse av historien.

Hun framhever at samlingene på museet gir stor tilgang på inspirerende gjenstander og bilder, som kan bli utgangspunkt for artikler og forskningsprosjekter.

– Det er for eksempel ei kvinne som heter Anna Grostøl, som reiste rundt i Norge i 30- og 40-årene og dokumenterte sysler som håndarbeid og veving. Hun dokumenterte håndarbeidstradisjoner og dagligliv fra Vest-Agder i sør til Finnmark i nord. Til daglig arbeidet hun som lærer, men så reiste hun ut og gjorde dette arbeidet i hver ferie. Å ha en sånn drivkraft, hva drev henne til å gjøre det? Jeg er kjempenysgjerrig på den dama. ■